

BERNARD GAVOTY

*Les Souvenirs
de Georges Enesco*

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication Nicolas Jorga,
a bénéficié du soutien de l'Ambassade de France en Roumanie.

vivre
les
cultures

INSTITUT
FRANÇAIS

CURTEA & VECHÉ

Amintirile lui George Enescu

Traducere din franceză și cronologie de
ELENA BULAI

CURTEA VECHÉ

Dans l'intimité d'Enesco

C'était un homme d'un autre temps; il connaissait les plaisirs et leur préférerait la solitude; il savait combien les illusions sont trompeuses et il préférerait ses illusions à la réalité.

A. de Musset, *Les Caprices de Marianne*

Quand, en 1951, j'ai eu l'honneur d'interroger Georges Enesco sur les ondes de la Radiodiffusion Française, je ne pensais pas à la publication future de nos entretiens. Ceux-ci avaient été conçus selon la méthode habituelle, sous forme de dialogues, non pas improvisés, mais rédigés, puis enregistrés avec le nombre voulu d'hésitations volontaires qui restituaient à peu près le ton de la conversation. Peu nous importait que l'on nous crût dotés de cette redoutable facilité verbale qui fait sombrer la plupart des dialogues radio-phoniques en d'insupportables bavardages, sans plan, nervures, ni substance. L'auditeur est sensible à un récit ordonné, à une pensée qui s'exprime clairement: il lui est bien indifférent qu'à l'autre extrémité des ondes, un monsieur soit dans les affres de l'improvisation. C'est une grande erreur de croire que le bafouillage systématique donne «de la vie» à des propos oiseux. N'est-il pas préférable de concevoir un texte fait pour l'oreille, non pour l'œil, puis de le lire avec une voix vivante et vraie?

În intimitatea lui Enescu

Era un om dintr-un alt timp: cunoștea plăcerile, dar prefera singurătatea; știa cât de înșelătoare sunt iluziile, dar le prefera realității.

A. de Musset, *Capriciile Mariane*

În 1951, când am avut onoarea de a-i pune câteva întrebări lui George Enescu, pe un canal al Radiodifuziunii franceze, nu mă gândeam la o viitoare publicare a acestor convorbiri. Ele au fost concepute după metoda obișnuită, sub formă de dialog, nu improvizat, ci redactat, apoi înregistrat cu toate ezitățile gândite ca să redea pe cât posibil firescul unei conversații. Prea puțin ne interesa să se creadă că suntem înzestrați cu acea redutabilă ușurință a formulării care transformă majoritatea dialogurilor radiofonice în pălăvrăgeli insuportabile, fără plan, fără coerență, fără substanță. Ascultătorul este sensibil la o prezentare ordonată, la un gând clar exprimat și îi este indiferent faptul că, acolo la microfon, cineva se chinuie să improvizeze. Este o mare greșeală să crezi că bâlbâiala sistematică dă „viață” unor vorbe goale. Nu-i oare de preferat să concepi un text destinat urechii, nu ochiului, apoi să-l citești cu o intonație vie, adevărată?

Pour une raison opposée, la publication en volume de dialogues familiers soulève, elle aussi, bien des critiques.¹ Ce qui a été conçu pour l'oreille ne peut convenir, tel quel, à l'œil. La va-et-vient des questions et des réponses, le caractère prémédité des ripostes, l'échauffement factice de la discussion, tout ce jeu théâtral perd beaucoup de sa liberté si on le soumet à la lecture. Plus paresseuse que l'œil, plus lente à percer le secret d'une phrase, l'oreille a besoin de répétitions que l'œil jugera vite fastidieuses. Si nous écoutons deux individus qui dialoguent, nous trouvons naturel que le premier pose la question et que le second la répète avant d'y répondre. Prenons un exemple:

L'enquêteur. — Si mes souvenirs sont fidèles, vous n'êtes pas né à Paris, comme certains le croient, mais au Venezuela — ce pays lointain que peu de gens, mis au pied du mur, situeraient avec exactitude?

L'homme illustre. — Votre mémoire ne vous trompe pas. En effet, le Parisien que je suis devenu a vu le jour, le 1er septembre 1883, à Caracas, qui est (vous le savez peut-être?) la capitale du Venezuela...²

1. Si j'ai publié, naguère, mes *Entretiens avec Arthur Honegger* sous la forme que je condamne ici, c'était pour déferer au désir formel qu'en avait exprimé mon illustre interlocuteur. J'aurais bien préféré lui laisser la parole sans jamais l'interrompre. Mais Honegger prétendait qu'il avait besoin de «souffler un peu», ça et là... (N.D.A. B.G.)

2. L'exemple n'est pas absolument démonstratif, car les phrases qui le composent sont, par hasard, à peu près françaises. Le vrai style radio exigerait un minimum d'incorrections, pour faire «vécu». J'ai noté au vol ce charabia, dans un dialogue radiophonique, entre gens de bonne compagnie: «Oui, je veux bien, mais

Dintr-un motiv total opus, publicarea în volum a unor dialoguri familiare stârnește, și aceasta, multe critici.¹ Ceea ce a fost conceput să fie ascultat, nu dă bine, ca atare, la citit. Dialogul continuu întrebare-răspuns, caracterul premeditat al replicilor, încălzirea simulată în timpul discuției, tot acest joc de scenă își pierde mult din spontaneitate dacă este prezentat în scris. Mai leneșă ca ochiul, mai înceată în receptarea secretului unei fraze, urechea are nevoie de repetări pe care ochiul le va considera imediat obositoare. Dacă ascultăm dialogul dintre doi indivizi, ni se pare firesc ca primul să pună întrebarea și al doilea să o repete înainte de a răspunde. Să luăm un exemplu:

Intervievatorul: Dacă nu mă înșală memoria, nu v-ați născut la Paris, așa cum cred unii, ci în Venezuela, o țară îndepărtată, despre care, la o adică, puțini oameni ar ști să spună exact unde se află?

Persoana celebră: Aveți o memorie bună. Într-adevăr, parizianul ce sunt astăzi a văzut lumina zilei la 1 septembrie 1883, la Caracas, care este, după cum poate știți, capitala Venezuelei...²

1. Dacă am publicat odinioară *Convorbirile cu Arthur Honegger*, în forma pe care o condamn aici, am făcut-o doar pentru a respecta dorința exprimată de către ilustrul meu interlocutor. Aș fi preferat să-l las să vorbească fără să-l întrerup. Dar Honegger pretindea că avea nevoie să mai „respire“, din când în când... (N. a. B.G.)

2. Exemplul nu este perfect pentru demonstrația noastră, fiindcă frazele care-l alcătuiesc sunt, din întâmplare, aproape franțuzești. Adevăratul stil radiofonic presupune un minim de incorectitudini, ca să dea impresia autenticității. Am notat în fugă acest limbaj rebarbativ, într-un dialog radiofonic, între oameni agreabili:

Tout cela, qui «passe» à la radio, agace à la lecture. Pourquoi tant de détours? N'est-il pas plus simple de donner carrément la parole—ou, plutôt, la plume—à l'homme illustre, qui résumera sa pensée de brève manière:

«Né le 1er septembre 1883 à Caracas, capitale du Venezuela, je suis arrivé à Paris à l'âge de trois ans...»

L'essentiel est dit et l'on épargne au lecteur la courbature d'un dialogue artificiel.

*

Il importe maintenant de préciser avec exactitude la manière dont ce petit volume a été conçu, puis réalisé. Le document de base était le texte des vingt Entretiens avec Georges Enesco, diffusés en 1951, puis derechef en 1953, par la chaîne nationale de la Radiodiffusion Française.¹ Après avoir passé de longs mois dans l'intimité d'Enesco qui se laissait «confesser» avec une entière bonne grâce, j'avais établi un premier canevas formé de vingt dialogues. Ce canevas fut examiné de très près et soigneusement corrigé par Enesco, qui en conserva la copie dactylographiée durant plus d'un mois, tenant à vérifier l'exactitude des moindres détails. Après quoi il me rendit le texte, dont certaines pages sont entièrement de sa main, en me disant: «J'ai toujours eu horreur

alors—parce que vous allez comprendre—laissez-moi redire à tout le monde ce que vous m'avez dit tout à l'heure etc.» Vive l'improvisation! (N.D.A. B.G.)

1. Je dois à l'amicale acceptation de Henry Barraud, directeur de la musique à la chaîne nationale, et au chaleureux appui de Roger Désormière, l'enregistrement, puis la diffusion de ces *Entretiens*, conservés à la Phonothèque de la R.T.F. sous les numéros M.P. 90–86 à 91–66. (N.D.A. B.G.)

Toate acestea, care „merg” la radio, sunt enervante la citit. La ce bun atâtea ocolișuri? Nu este mai simplu să-i dai pur și simplu cuvântul—sau, mai bine zis, tocul—persoanei celebre care-și va expune ideile pe scurt:

„Născut la 1 septembrie 1883 la Caracas, capitala Venezuelei, am venit la Paris la vârsta de trei ani...”

S-a spus esențialul și cititorul este scutit de volutele unui dialog artificial.

*

Este important să precizăm modul în care acest mic volum a fost conceput și mai apoi realizat. Documentul de bază era textul celor douăzeci de Convorbiri cu George Enescu, difuzate în 1951 și reluate în 1953, pe canalul Radiodifuziunii franceze.¹ După ce am petrecut niște luni bune în preajma lui Enescu, care se lăsa „tras de limbă” cu o plăcere totală, stabilisem o primă variantă formată din douăzeci de dialoguri. Această variantă a fost examinată amănunțit și corectată cu grijă de George Enescu, la care copia dactilografiată a stat mai mult de o lună, el ținând să verifice cele mai mici detalii. După care mi-a dat textul, conținând unele pagini scrise în întregime de mâna lui, spunându-mi:

„Da, de acord, da’ atunci—fiindcă o să înțelegeți—lăsați-mă să spun la toată lumea ce mi-ați spus dvs. adineori etc.” Trăiască improvizația! (N. a. B.G.)

1. Datorz acceptului prietenesc al lui Henry Barraud, director la secția de muzică a canalului național, și sprijinului călduros al lui Roger Désormière, înregistrarea, apoi difuzarea, acestor *Convorbiri*, păstrate în Fonoteca RTE, la numerele MP 90–86; 91–66. (N. a. B.G.)